

بررسی تنوع ریختی جمعیت‌های جویبار ماهی السا (*Oxynoemacheilus elsae* Eagderi, Jalili and Çiçek 2018) در

رودخانه‌های حوضه دریاچه ارومیه با استفاده از روش ریخت‌سنجی سنتی و هندسی

عطا مولودی صالح^۱، سهیل ایگدری^{۲*}، هادی پورباقر^۳، شادیه محمدی^۴

^۱ دانشجوی دکتری شیلات، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

^۲ دانشیار گروه شیلات، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

^۳ کارشناسی ارشد بوم‌شناسی آبیان شیلاتی، گروه شیلات، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

چکیده

در طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸، به منظور بررسی تنوع ریختی جمعیت‌های جویبار ماهی السا (*Oxynoemacheilus elsae*) تعداد پنجاه و یک قطعه از رودخانه‌های گذارچای، باراندوزچای، زرینه‌رود و مهابادچای از حوضه دریاچه ارومیه نمونه برداری شدند. از نمونه‌ها تعداد ۲۱ صفت ریختی با استفاده کولیس دیجیتالی با دقت ۰/۱ میلی‌متر اندازه‌گیری شد. همچنین به منظور بررسی تنوع ریختی در روش ریخت‌سنجی هندسی از نمای جانبی چپ نمونه‌ها عکس‌برداری، سپس با استفاده از نرم‌افزار tpsDig2 تعداد ۱۴ لندمارک بر روی عکس رقومی‌سازی شدند. سپس داده‌ها جهت بررسی تنوع ریختی بین جمعیت‌های مورد مطالعه با استفاده از تحلیل‌های چند متغیره PCA و MANOVA/CVA و تحلیل خوشه‌ای مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بین جمعیت‌های مورد مطالعه از لحاظ ریختی تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p < 0.05$). در بررسی صفات اندازه‌گیری جمعیت‌های مورد مطالعه در ۱۰ صفت تفاوت معنی‌داری مشاهده شد ($p < 0.05$). عمده تفاوت‌های شکل هندسی نیز مربوط به عمق بدن و سر، موقعیت دهان و ارتفاع ساقه دم بود. تنوع ریختی مشاهده شده قدرت سازگاری بالای این گونه به‌ویژه به لحاظ صفات طول باله سینه‌ای و ارتفاع بدن در راستای سازگاری به زیستگاه را نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی:

جویبار ماهی، ریخت‌سنجی، حوضه ارومیه، انعطاف‌پذیری ریختی

نوع مقاله:

پژوهشی اصیل

<https://doi.org/10.22034/jair.10.1.21>

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۰۰/۰۱/۲۰

پذیرش: ۰۰/۰۷/۰۶

نویسنده مسئول مکاتبه:

سهیل ایگدری، دانشیار گروه شیلات، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

ایمیل: soheileagderi@ut.ac.ir

۱ | مقدمه

تعلق دارند شامل گونه‌های *P. malapterura*، *O. bergianus* و *O. elsae* می‌باشد (Eagderi et al., 2020). جویبار ماهی السا *O. elsae* اخیراً از این حوضه توصیف شده و تاکنون مطالعه‌ای بر روی الگوی تنوع ریختی آن در حوضه ارومیه انجام نشده و تنها برخی ویژگی‌های ریختی (سنتی) آن بیان شده است (Mouludi-Saleh et al., 2020a). از ویژگی‌های مهم تشخیصی این گونه می‌توان به اندازه متوسط و سر پهن، پوشیده شدن قسمت خلفی بدن با فلس‌های کوچک، لب‌های ضخیم و شیاردار و داشتن یک شکاف عمیق در لب پایین اشاره کرد. الگوهای رنگی این گونه نیز در زیستگاه‌های مختلف متفاوت می‌باشد (Eagderi et al., 2018). آنالیز تنوع ریختی (ریخت‌سنجی) از جمله ابزارهای رایج در تفکیک جمعیت ماهی‌ها و درک الگوی تنوع آن‌ها در روند سازگاری با شرایط زیستگاهی می‌باشد (Cadrin and Silva, 2005; Mouludi-Saleh et al., 2020b) که در این روش اطلاعات شکل بدن براساس فاصله‌های طولی بر روی ساختار

ماهیان از تنوع بالایی در اکوسیستم‌های آب‌های داخلی ایران برخوردار هستند، و خانواده جویبار ماهیان (Nemacheilidae) با حدود ۵۰ گونه تنوع بالایی را در بین آن‌ها به خود اختصاص می‌دهند. این خانواده دارای ۷ جنس شامل *Turcinemacheilus*، *Oxynoemacheilus*، *Paraschistura*، *Paracobitis*، *Eidinemacheilus*، *Sasanidus* در آب‌های داخلی ایران می‌باشد (Esmaeili et al., 2018; Eagderi et al., 2019; Sayyadzadeh et al., 2019; Mousavi-Sabet et al., 2019; Sayyadzadeh and Esmaeili, 2020). اعضای این خانواده، ماهیان کوچکی هستند که در آب‌های شیرین آسیا، اروپا و شمال آفریقا پراکنش دارند (Nelson et al., 2016; Coad, 2018; Seçer et al., 2020). اقتصاد، کمتر مورد بررسی قرار گرفته‌اند، ولی از نظر فون جانوری و حفظ ذخایر زیستی حائز اهمیت می‌باشند (Kottelat, 2012; Mafakheri et al., 2015). در حوضه دریاچه ارومیه تعداد ۳۰ گونه ماهی گزارش شده است که ۳ گونه از آن‌ها به خانواده جویبار ماهیان

نرمال بودن) با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌های نرمال صفت اندازه‌شی با استفاده از آنالیز واریانس یک‌طرفه و گروه‌بندی دانکن مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌های ریختی اصلاح شده دارای تفاوت معنی‌دار با استفاده از واریانس چند متغیره/تجزیه همبستگی کانونی (MANOVA/CVA) مورد بررسی قرار گرفتند.

همچنین برای استخراج داده‌های حاصل از شکل بدن در روش ریخت‌سنجی هندسی، ابتدا از سمت چپ سطح جانبی نمونه‌ها با استفاده از دوربین دیجیتالی Kodak با قدرت تفکیک ۶ مگاپیکسل عکسبرداری شد. سپس بروی تصاویر گرفته شده با استفاده از نرم‌افزار tpsDig2 تعداد ۱۴ نقطه لندمارک تعریف (شکل ۱) و رقمی‌سازی گردید (Rohlf, 2004). به‌منظور حذف تغییرات غیرشکل شامل اندازه، جهت و موقعیت داده‌های لندمارک، از آنالیز پروکراست (Generalized Procrustes Analysis) استفاده شد (Zelditch et al., 2004). سپس به‌منظور بررسی اختلاف ریختی براساس داده‌های روش هندسی بین جمعیت‌های مورد بررسی از آنالیزهای چند متغیره شامل تحلیل مؤلفه‌های اصلی (Principal component analysis)، واریانس چند متغیره/تجزیه همبستگی کانونی (MANOVA/CVA) و تحلیل خوشه‌ای مورد استفاده قرار گرفتند. مصورسازی تغییرات شکل بدن میانگین جمعیت‌ها از شکل میانگین کل (Consensus configuration) با استفاده از نرم‌افزار MorphoJ (Klingenberg, 1998) در نمودار Wireframe انجام شد. همچنین درجه صحیح طبقه‌بندی شده برای صفات ریختی در هر دو روش استخراج شد. تمامی آنالیزها در نرم افزارهای PAST-2.17c (Hammer et al., 2001)، SPSS-19 و Excel-2016 مورد تحلیل قرار گرفتند.

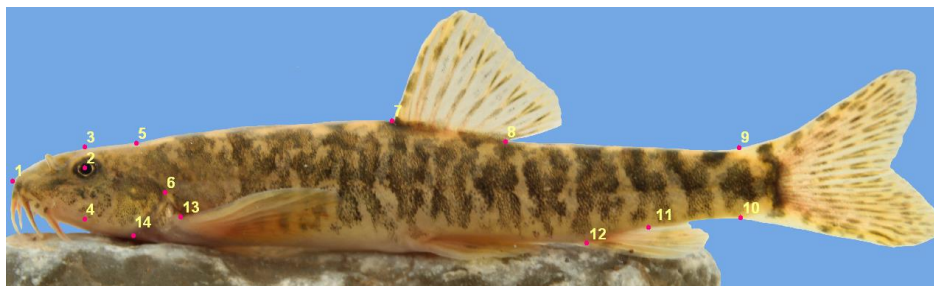
زیستی استخراج می‌گردد (Benítez et al., 2012; Abbasi et al., 2018). در کنار روش ریخت‌سنجی سنتی، امروزه از روش هندسی جهت بیان تنوع ریختی در ماهیان استفاده می‌شود چرا که این روش قدرت بالایی در تفکیک تفاوت‌های ریختی نسبت به روش‌های سنتی دارد (Mouludi-Saleh et al., 2019; Eagderi et al., 2019; Eagderi and Mouludi-Saleh, 2020). باتوجه به پراکنش بالای جویبارماهیان، این تحقیق با استفاده از روش هندسی که قدرت بالایی در بیان تفاوت‌های ریختی دارد در کنار روش سنتی برای بررسی الگوی تنوع ریختی جمعیت‌های مختلف جویبارماهی السا (O. elsaie) در رودخانه‌های مختلف حوضه دریاچه ارومیه استفاده شد. روش‌های ریخت‌سنجی سنتی برای درک جزئی صفات در کنار روش‌های هندسی که برای مصورسازی توانایی بالایی دارند، می‌توانند مکمل یکدیگر باشند (Zelditch et al., 2004).

۲ | مواد و روش‌ها

در طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸، به‌منظور بررسی تنوع ریختی جویبارماهی السا، تعداد پنجاه و یک نمونه جویبارماهی السا از چهار رودخانه گدارچای، باراندوزچای، زرنه‌رود و مهابادچای حوضه دریاچه ارومیه با استفاده از دستگاه الکتروشوک‌ر صید شدند (جدول ۱). نمونه‌ها پس از بیهوشی، در محلول فرمالین بافوری چهار درصد تثبیت و سپس به آزمایشگاه منتقل شدند. در آزمایشگاه تعداد ۲۱ ویژگی ریخت‌سنجی براساس روش آرم‌براستر (Armbruster, 2012) به‌وسیله کولیس دیجیتالی با دقت ۰/۱ میلی‌متر اندازه‌گیری شد (جدول ۲). به‌منظور حذف اثرات ناشی از رشد آلومتریک، داده‌های خام ریخت‌سنجی در نرم‌افزار PAST-2.17b براساس الگوریتم Allometric vs. Standard طبق الیوت و همکاران (Elliot et al., 1995) استاندارد سازی شدند. داده‌های اصلاح شده ریخت‌سنجی در ابتدا از نظر توزیع (نرمال یا غیر

جدول ۱- موقعیت جغرافیایی ایستگاه‌های نمونه‌برداری جویبارماهی السا در حوضه دریاچه ارومیه

مختصات جغرافیایی	رودخانه
36°59'37.003"N; 45°1'50.765"E	رودخانه گدارچای
37°17'34.044"N; 45°8'16.8"E	رودخانه باراندوزچای
37°4'13.256"N; 46°2'3.147"E	رودخانه زرنه‌رود
36°29'55.14"N; 45°33'54.26"E	رودخانه مهابادچای

شکل ۱- نقاط لندمارک تعریف شده برای استخراج داده‌های شکل بدن در جویبارماهی السا مورد مطالعه: ۱- ابتدایی‌ترین نقطه روی فک بالا، ۲- مرکز حدقه چشم، ۳- محل تقاطع خط عمود بر محور طولی بدن که از مرکز حدقه عبور می‌کند با لبه بالایی سر، ۴- محل تقاطع خطی که از لندمارک‌های ۲ و ۳ می‌گذرد با لبه زیرین سر، ۵- نقطه در امتداد خط عمودی بر لندمارک ۱۴، ۶- انتهای‌ترین بخش سرپوش آبخشی، ۷- منشأ قاعده باله پشته‌ی، ۸- انتهای قاعده باله پشته‌ی، ۹- انتهای بالایی ساقه دم در محل اتصال با باله دم، ۱۰- انتهای پایینی ساقه دم در محل اتصال با باله دم، ۱۱- انتهای قاعده‌ی باله‌ی مخرجی، ۱۲- منشأ قاعده باله مخرجی، ۱۳- منشأ باله سینه‌ای و ۱۴- نقطه شکمی شکاف سرپوش آبخشی.

۳ | نتایج

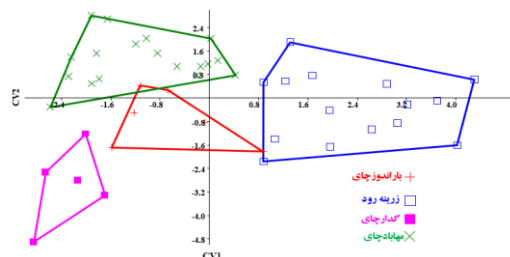
سینه‌ای و ارتفاع بدن دارای ضرایب عاملی بزرگتری بودند و به عبارت دیگر مهمترین صفات جدایی جمعیت‌ها در طول دو مؤلفه اصلی اول بودند. نتایج تجزیه همبستگی کانونی (CVA) نیز جدایی جمعیت‌ها را به خوبی نشان داد ($Walk's\ lambda = 0/065$ ، $F=3/64$ و $p<0/0001$) (شکل ۲).

صفات اندازه‌اشی: براساس نتایج تجزیه واریانس و گروه‌بندی دانکن، از ۲۱ صفت اندازه‌اشی تعداد ۱۰ صفت تفاوت معنی‌داری را نشان دادند (جدول ۲، $p<0/05$)، که صفات دارای اختلاف معنی‌داری جهت آنالیزهای چندمتغیره مورد استفاده قرار گرفتند. در تحلیل مؤلفه‌های اصلی، تعداد ۱۰ مؤلفه استخراج شدند که از بین آن‌ها ۲ مؤلفه اول با ۵۴/۷۱ درصد به عنوان مؤلفه‌های موثر انتخاب شدند. صفات طول باله

جدول ۲- میانگین، انحراف معیار و نتایج آنالیز واریانس یک طرفه و گروه‌بندی دانکن صفات اندازه‌اشی جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (*O. elsae*) در حوضه

دریاچه ارومیه

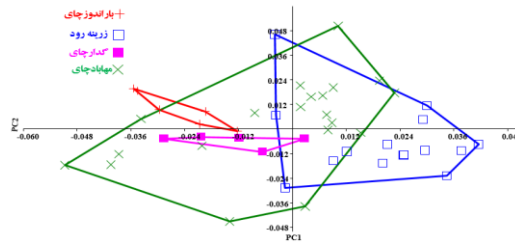
صفات (میلی‌متر)	باراندوزچای	زربنه رود	گدارچای	مهابادچای	P
طول استاندارد	۵۱/۴۶ ± ۰/۱۰	۵۱/۴۶ ± ۰/۱۰	۵۱/۴۶ ± ۰/۱۰	۵۱/۴۶ ± ۰/۱۰	-
عرض سر	^b ۶/۸۸ ± ۱/۱۷	^a ۵/۹۷ ± ۱/۰۳	^b ۷/۶۳ ± ۰/۱۷	^a ۵/۷ ± ۰/۱۵	< ۰/۰۵
فاصله پس چشمی	^a ۵/۱۳ ± ۰/۷۲	^a ۵/۲۵ ± ۰/۵۱	^a ۵/۲ ± ۰/۳۴	^a ۵/۴۶ ± ۰/۴	> ۰/۰۵
قطر چشم	^a ۲/۴۴ ± ۰/۱۶	^a ۲/۳۸ ± ۰/۳۹	^a ۲/۲۳ ± ۰/۲۴	^a ۲/۴ ± ۰/۳۳	> ۰/۰۵
طول پوزه	^b ۴/۹۵ ± ۰/۴۷	^a ۴/۳۳ ± ۰/۵۵	^b ۴/۸ ± ۰/۰۷	^b ۵/۱۵ ± ۰/۴	< ۰/۰۵
طول سر	^b ۱۲/۴۳ ± ۰/۵۹	^a ۱۱/۶۵ ± ۰/۹۴	^b ۱۲/۵ ± ۰/۵۶	^b ۱۲/۲۳ ± ۰/۴۲	< ۰/۰۵
فاصله باله شکمی تا مخرجی	^a ۱۰/۲۲ ± ۰/۵۲	^a ۱۰/۳۲ ± ۰/۸۹	^a ۹/۴۹ ± ۰/۳	^a ۱۰/۲۱ ± ۰/۷۶	> ۰/۰۵
فاصله باله سینه‌ای تا شکمی	^a ۱۶/۳۹ ± ۰/۶۹	^a ۱۶/۶۸ ± ۰/۲۹	^a ۱۶/۴۷ ± ۰/۷۵	^a ۱۶/۵۸ ± ۰/۱۷	> ۰/۰۵
طول باله شکمی	^a ۸/۴ ± ۰/۴۲	^a ۷/۷۵ ± ۰/۹۲	^a ۸/۶۳ ± ۰/۶۸	^a ۸/۳۸ ± ۰/۱۶	> ۰/۰۵
طول باله سینه‌ای	^{ab} ۱۱/۰۳ ± ۱/۴۸	^a ۱۰/۰۱ ± ۱/۴۸	^b ۱۲/۳۱ ± ۱/۱۸	^a ۱۰/۳۵ ± ۱/۲	< ۰/۰۵
ارتفاع باله مخرجی	^a ۷/۹۹ ± ۰/۷۱	^a ۷/۷۷ ± ۰/۱۸	^a ۸/۴۳ ± ۰/۳۱	^a ۸/۶ ± ۰/۷۴	> ۰/۰۵
قاعده باله مخرجی	^{bc} ۵/۱۱ ± ۰/۶۶	^a ۴/۴۲ ± ۰/۵۱	^{ab} ۴/۶ ± ۰/۳۱	^c ۵/۵۳ ± ۰/۶۲	< ۰/۰۵
ارتفاع باله پشتی	^b ۱۰/۳۱ ± ۰/۹۸	^a ۹/۱۶ ± ۰/۲۴	^b ۱۰/۷۸ ± ۰/۵۶	^{ab} ۹/۹۹ ± ۰/۷۹	< ۰/۰۵
قاعده باله پشتی	^a ۷/۵۳ ± ۰/۳۶	^a ۷/۴۴ ± ۰/۸	^a ۷/۴۲ ± ۰/۸	^b ۸/۳۸ ± ۰/۵۶	< ۰/۰۵
طول ساقه دم	^a ۸/۰۹ ± ۰/۷۵	^a ۸/۴۹ ± ۰/۷۲	^b ۹/۴۲ ± ۰/۴۹	^a ۸/۰۱ ± ۰/۹	< ۰/۰۵
پیش مخرجی	^a ۳۸/۵۷ ± ۰/۸۷	^a ۳۸/۲۴ ± ۱/۱۴	^a ۳۷/۸۶ ± ۰/۹۹	^a ۳۸/۳۵ ± ۰/۱۷	> ۰/۰۵
پیش شکمی	^b ۲۸/۱۷ ± ۰/۸۲	^a ۲۷/۶۸ ± ۰/۶۴	^b ۲۸/۲۹ ± ۰/۵۳	^b ۲۸/۲۳ ± ۰/۴۲	> ۰/۰۵
پس باله پشتی	^{ab} ۱۶/۲۴ ± ۰/۹۷	^a ۱۵/۵۵ ± ۰/۹۵	^b ۱۶/۹۹ ± ۰/۹۲	^a ۱۵/۲۹ ± ۰/۹۹	< ۰/۰۵
پیش باله پشتی	^a ۲۴/۰۷ ± ۰/۷۴	^a ۲۶/۹۳ ± ۰/۹۳	^a ۲۷/۲۱ ± ۰/۲۴	^a ۲۷/۰۲ ± ۰/۹	> ۰/۰۵
ارتفاع ساقه دم	^a ۴/۹۸ ± ۰/۱۸	^a ۴/۹۶ ± ۰/۵۳	^a ۴/۹۵ ± ۰/۱۸	^a ۴/۹۵ ± ۰/۳۸	> ۰/۰۵
ارتفاع بدن	^a ۱۰/۰۵ ± ۰/۶۳	^a ۹/۲۰ ± ۰/۶۳	^a ۹/۲۵ ± ۰/۳۴	^b ۱۰/۱۵ ± ۱/۱۵	< ۰/۰۵

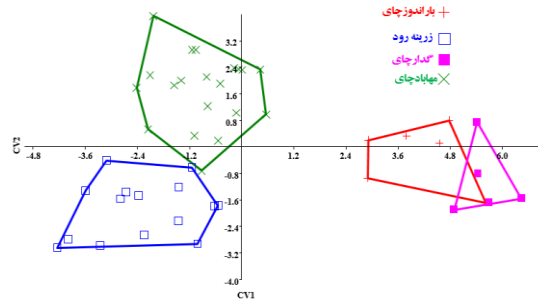
شکل ۲- نمودار تجزیه همبستگی کانونی جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (*O. elsae*) با درجه صحیح کلاس بندی شده ۸۱/۱۱ در حوضه دریاچه ارومیه

صفات هندسی: بر اساس نتایج تحلیل مؤلفه‌های اصلی داده‌های روش ریخت‌سنجی هندسی، ۲۸ مؤلفه استخراج شد که سه مؤلفه اصلی اول بر مبنای خط برش جولیف به عنوان مؤلفه‌های اصلی بین جمعیت‌های مورد مطالعه انتخاب شدند که در مجموع ۶۸/۴۴ درصد واریانس را به خود اختصاص دادند. نمودار تجزیه مؤلفه‌های اصلی تفکیک نسبی جمعیت باراندوزچای و زربنه رود را از دو جمعیت گدارچای و مهابادچای نشان داد (شکل ۳). در تجزیه همبستگی کانونی ($F=17/61$ و $p<0/0001$) نیز جمعیت‌های مورد مطالعه کاملاً از یکدیگر تفکیک شدند (شکل ۴). فواصل مهابادچای و پروکراست به عنوان درجه تمایز حاصل از تجزیه همبستگی کانونی شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه در جدول‌های ۳ و ۴ ارائه شده است. براساس نتایج بیشترین فاصله مهابادچای و پروکراست بین جمعیت‌های رودخانه گدارچای و زربنه رود (۷/۶۸) و زربنه رود و باراندوزچای (۰/۰۵۵) به دست آمد.

صفات هندسی: بر اساس نتایج تحلیل مؤلفه‌های اصلی داده‌های روش ریخت‌سنجی هندسی، ۲۸ مؤلفه استخراج شد که سه مؤلفه اصلی اول بر مبنای خط برش جولیف به عنوان مؤلفه‌های اصلی بین جمعیت‌های مورد مطالعه انتخاب شدند که در مجموع ۶۸/۴۴ درصد واریانس را به خود اختصاص دادند. نمودار تجزیه مؤلفه‌های اصلی تفکیک نسبی جمعیت باراندوزچای و زربنه رود را از دو جمعیت گدارچای و مهابادچای نشان داد (شکل ۳). در تجزیه همبستگی کانونی ($F=17/61$ و $p<0/0001$) نیز جمعیت‌های مورد مطالعه کاملاً از یکدیگر تفکیک شدند (شکل ۴). فواصل مهابادچای و پروکراست به عنوان درجه تمایز حاصل از تجزیه همبستگی کانونی شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه در جدول‌های ۳ و ۴ ارائه شده است. براساس نتایج بیشترین فاصله مهابادچای و پروکراست بین جمعیت‌های رودخانه گدارچای و زربنه رود (۷/۶۸) و زربنه رود و باراندوزچای (۰/۰۵۵) به دست آمد.

شکل ۳- نمودار تجزیه به مؤلفه‌های اصلی شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (O. elsae) در حوضه دریاچه ارومیه

شکل ۴- نمودار تجزیه همبستگی کانونی شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (O. elsae) با درجه صحیح کلاس بندی شده ۹۶/۱۵ در حوضه دریاچه ارومیه

جدول ۳. فواصل ماهالانوبیس حاصل از آنالیز CVA شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (O. elsae) در حوضه دریاچه ارومیه

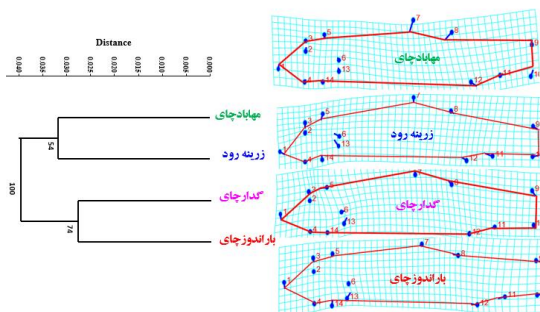
	مهابادچای	گدارچای	باراندوزچای
گدارچای			۴/۸۸
مهابادچای		۶/۹۹	۵/۹۸
زرینه‌رود	۳/۸	۷/۶۸	۷/۱۱

جدول ۴. فواصل پروکراست حاصل از آنالیز CVA شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (O. elsae) در حوضه دریاچه ارومیه

	مهابادچای	گدارچای	باراندوزچای
گدارچای			۰/۰۲۷
مهابادچای		۰/۰۳۱	۰/۰۳۳
زرینه‌رود	۰/۰۳۱	۰/۰۴	۰/۰۵۵

رودخانه گدارچای نسبت به سایر جمعیت‌های ارتفاع بدنی بیشتری داشت. دو جمعیت زرینه‌رود و مهاباد به‌واسطه ارتفاع بدن کمتر قابل تشخیص بودند. همچنین جمعیت رودخانه گدارچای و باراندوزچای نسبت به بقیه جمعیت‌ها موقعیت دهان شکمی‌تر داشتند و جمعیت باراندوزچای نسبت به سه جمعیت دیگر موقعیت باله سینه‌ای خلفی‌تر داشت.

در تحلیل خوشه‌ای جمعیت‌های مورد مطالعه دو به دو در یک خوشه و جدا از یکدیگر قرار گرفتند، به‌طوری که دو جمعیت گدارچای + باراندوزچای (به‌واسطه عمق بدن بیشتر، موقعیت دهانی شکمی‌تر و ارتفاع ساقه دم و سر بیشتر) و زرینه‌رود + مهابادچای (به‌واسطه عمق بدنی و سر کمتر و ارتفاع ساقه دم کمتر) به‌ترتیب با ۷۴ و ۵۴ درصد درخت‌های احتمالی در خوشه‌های مجزا قرار گرفتند (شکل ۵). جمعیت

شکل ۵- دندوگرام تحلیل خوشه‌ای شکل بدن جمعیت‌های مورد مطالعه جویبار ماهی الس (O. elsae) در حوضه دریاچه ارومیه

۴ | بحث و نتیجه‌گیری

(*et al.*, 2016). تنوع ریختی بالای جویبار ماهی الساء در حوضه دریاچه ارومیه علاوه بر قدرت سازگاری بالای این گونه به ویژه به لحاظ صفات طول باله سینه‌ای و ارتفاع بدن در راستای سازگاری به زیستگاه می‌تواند نشان دهنده منشاء دو گونه خویشاوند یعنی جویبار ماهی برگ و براندتی از حوضه دریاچه ارومیه باشد.

پست الکترونیک نویسندگان

عطا مولودی‌صالح: atta.mouludisleh@ut.ac.ir
 سهیل ایگدری: soheil.eagderi@ut.ac.ir
 هادی پورباقر: porbagher@ut.ac.ir
 شادیه محمدی: shadieh.mohammadi@ut.ac.ir

REFERENCES

- Abbasi Ranjbar K., Mouludi-Saleh A., Eagderi S., Sarpanah A. 2018. Distinguishing Meristic and Morphometric Traits in Three Species of the Genus *Acanthobrama* from Iranian Inland Waters. *Taxonomy and Biosystematics*, 10(36): 49-58.
- Armbruster J.W. 2012. Standardized measurements, landmarks, and meristic counts for cypriniform fishes. *Zootaxa*, 3586(1): 8-16.
- Benítez H.A., Vidal M., Briones R., Jerez V. 2012. Sexual dimorphism and morphological variation in populations of *Ceroglossus chilensis* (Eschscholtz, 1829) (Coleoptera, Carabidae). *Journal of Entomological Research Society*, 12(2): 87-95.
- Cadrin S.X., Silva V.M. 2005. Morphometric variation of yellowtail flounder. *ICES Journal of Marine Science*, 62(4): 683-694.
- Coad B.W. 2018. Freshwater Fishes of Iran (Available at <http://www.briancoad.com>) (accessed on 4 March 2018).
- Eagderi S., Mouludi-Saleh A. 2020. Morphological comparison of the *Cobitis* species from Iranian inland waters using geometric morphometric method. *Applied Biology*, 34(1): 9-20.
- Eagderi S., Jalili P., Çiçek E. 2018. *Oxynoemacheilus elsaе*, a new species from the Urmia Lake basin of Iran (Teleostei: Nemacheilidae). *FishTaxa*, 3(2): 453-459.
- Eagderi S., Moshaiedi F., Nasri M. 2019. The morphological variation of four population of Urmia Kingfish (*Alburnus atropatenae*) in Urmia Lake basin using geometric morphometric technique. *Experimental animal Biology*, 7(4): 19-28.
- Eagderi S., Mousavi-Sabet H., Freyhof, J. 2019. *Paraschistura makranensis*, a new loach from the Jegin River drainage in southern Iran with comments on *P. ilamensis* and *P. pasatigris* (Teleostei: Nemacheilidae). *Zootaxa*, 4668(2): Zootaxa-4668.
- Eagderi S., Nikmehr N., Esmaeili H.R., Çiçek E. 2020. A further distribution record of the genus *Cobitis* (Actinopterygii: Cypriniformes: Cobitidae) in Iranian inland waters with a note on its zoogeographic importance in the Urmia Lake basin. *Acta Ichthyol. Piscat.* 50(4): 481-488.

تکنیک ریخت‌سنجی سنتی بر مبنای داده‌های حاصل از اندازه‌گیری فواصل بدن توانایی ارائه تغییرات الگوهای ریختی دارد، اما در روش هندسی از نقاط لندمارک به‌عنوان داده‌های حاصل از شکل بدن با قدرت تفکیک بالا در بیان الگوهای ریختی استفاده می‌شود. بر اساس نتایج، جمعیت‌های مورد مطالعه در ۱۰ صفت اندازه‌شی شامل عرض سر، طول‌های پوزه، سر، باله سینه‌ای و قاعده باله مخرجی، ارتفاع باله پشتی، قاعده باله پشتی، طول ساقه دم، پس باله پشتی و ارتفاع بدن تفاوت معنی‌داری با یکدیگر داشتند، همچنین در روش ریخت‌سنجی هندسی عمده تفاوت‌ها مربوط به موقعیت پوزه، عمق بدن و سر و ارتفاع ساقه دم بود. نتایج حاصل از هر دو روش سنتی و هندسی الگوهای مشابهی از تنوع ریختی را در تحلیل چند متغییره CVA نشان داد. اگرچه روش‌های سنتی فواصل، عمق و عرض بدن را اندازه‌گیری می‌کند، ولی تفاوت‌ها در این روش فقط از طریق مقایسه تک تک صفات حاصل می‌شود و در نتیجه بیان الگوی تغییرات به‌صورت کلی امکان پذیر نیست. در مقابل روش ریخت‌سنجی هندسی امکان مصورسازی تغییرات شکل را همان‌طور که در این تحقیق به‌صورت شبکه تغییر شکل در مقابل آنالیز خوشه‌ای ارائه می‌دهد و در نتیجه امکان تفسیر تغییرات شکل بدن را به‌صورت یک مجموعه را امکان‌پذیر می‌سازد (Moshayedi *et al.*, 2017; Mouludi-Saleh *et al.*, 2019). با توجه به این‌که در برخی جویبارماهیان، به‌دلیل آن‌که آن‌ها یک آشیان مشابهی را اشغال می‌کنند، درک تغییرات شکل بدن به‌سختی قابل مطالعه است ولی در جویبار ماهی الساء این تغییرات به‌دلیل ماهیت بالای انعطاف‌پذیری ریختی این گونه در هر دو روش آشکار گردید.

تغییرات ریختی تحت تاثیر شرایط محیطی می‌تواند منجر به ایجاد جمعیت‌های و گونه‌های مجزا گردد (Gunawickrama, 2008). بنابراین می‌توان بیان داشت که جمعیت‌های مورد مطالعه به واسطه انعطاف‌پذیری ریختی نسبت به شرایط زیستگاهی سازگار شده و تغییر یافته‌اند. در مطالعه سچر و همکاران (Seçer *et al.*, 2019) در بررسی تنوع ریختی جویبارماهی سیهان (*O. seyhanensis*) در آب‌های داخلی ترکیه ترکیه نشان دادند که جمعیت‌های مورد مطالعه در ۲۶ صفت ریختی از ۳۱ صفت بررسی شده تفاوت معنی‌داری دارند که بیانگر انعطاف‌پذیری ریختی بالای این گونه جویبار ماهی می‌باشد. مولودی‌صالح و همکاران (Mouludi-Saleh *et al.*, 2020a) در بررسی ۳۱ صفت ریخت‌سنجی سه جمعیت (زرینه رود، گذارچای و عجب شیر) جویبارماهی الساء در حوضه دریاچه ارومیه چنان نشان دادند که جمعیت‌های مورد مطالعه در ۸ صفت اندازه‌شی دارای تفاوت معنی‌داری هستند.

تنوع مشاهده شده در جویبار ماهی الساء در زیستگاه‌های مختلف حوضه دریاچه ارومیه به‌واسطه تغییرات ریختی در شکل سر، موقعیت دهان، ارتفاع بدن و ساقه دم صورت گرفته است. با توجه به مطالعه قبلی جویبار ماهی الساء با دو گونه جویبار ماهی برگ (*O. bergi*) و جویبار ماهی براندتی (*O. berandti*) در سیستم رودخانه ای ارس-کورا (حوضه دریای خزر) در یک خوشه قرار می‌گیرند (Sayyadzadeh

- Elliot N.G., Haskard K., Koslow J.A. 1995. Morphometric analysis of the orange roughy (*Hoplostethus atlanticus*) population off the continental slope of southern Australia. *Journal of Fish Biology*, 46(2): 202–220.
- Esmaeili H.R., Sayyadzadeh G., Eagderi S., Abbasi, K. 2018. Checklist of fresh-water fishes of Iran. *FishTaxa* 3(3): 1-95.
- Gunawickrama K.S. 2008. Intraspecific variation in morphology and sexual dimorphism in *Puntius singhala* (Teleostei: Cyprinidae). *Ceylon Journal of Science (Biological Sciences)*, 37(2): 167-175.
- Hammer Ø., Harper D.A.T., Ryanm P.D. 2001. Past: paleontological statistics software package for education and data analysis". *Palaeontol. Electron*; 4(4): 1-9.
- Klingenberg C.P. 1998. Heterochrony and allometry: the analysis of evolutionary change in ontogeny. *Biological Reviews*, 73: 79-123.
- Kottelat M. 2012. Conspectus Cobitidum: An inventory of the loaches of the world (Teleostei: Cypriniformes: Cobitoidei). *The Raffles Bulletin of Zoology*, 26: 1-199.
- Mafakheri P., Eagderi S., Farahmand H., Mosavii-Sabet H. 2015. Descriptive Osteology of *Oxynoemacheilus kermanshahensis* (Bănărescu and Nalbant, 1966) (Cypriniformes, Nemacheilidae). *Croatian Journal of Fisheries*, 73(3): 115-123.
- Moshayedi F., Eagderi S., Rabbaniha M. 2017. Allometric growth pattern and morphological changes of green terror *Andinoacara rivulatus* (Günther, 1860) (Cichlidae) during early development: Comparison of geometric morphometric and traditional methods. *Iranian Journal of Fisheries Sciences*, 16(1): 222-237.
- Mouludi-Saleh A., Eagderi S., Cicek E., Sungur S. 2020b. Morphological variation of Transcaucasian chub, *Squalius turcicus* in southern Caspian Sea basin using geometric morphometric technique. *Biologia*, 75: 1585-1590
- Mouludi-Saleh A., Eagderi S., Poorbager H. 2020a. Morphometric diversity of *Oxynoemacheilus elsae* Eagderi, Jalili & Çiçek 2018 from Urmia lake basin, 8th Iranian Conference of Ichthyology, Tarbiat Modares University, September 2020.
- Mouludi-Saleh A., Eagderi S., Poorbagher H., Kazemzadeh, S. 2019. The Effect of Body Shape Type on Differentiability of Traditional and Geometric Morphometric Methods: A Case Study of *Channa gachua* (Hamilton, 1822). *IUFS Journal of Biology*, 78(2): 165-169.
- Mousavi-Sabet H., Vatandoust S., Geiger M.F., Freyhof J. 2019. *Paracobitis abrishamchiani*, a new crested loach from the southern Caspian Sea basin (Teleostei: Nemacheilidae). *Zootaxa*, 4545(3): 375.
- Nelson J.S., Grande T.C., Wilson, M.V. 2016. *Fishes of the World*. John Wiley & Sons.
- Rohlf, F.J. 2004. *TpsDig–Thin Plate Spline Digitize, Version 1.4* [Computer software]. Stony Brook: Dept. of Ecology and Evolution, State Univ. of New York.
- Sayyadzadeh G., Eagderi S., Esmaeili H.R. 2016. A new loach of the genus *Oxynoemacheilus* from the Tigris River drainage and its phylogenetic relationships among the nemacheilid fishes (Teleostei: Nemacheilidae) in the Middle East based on mtDNA COI sequences. *Iranian Journal of Ichthyology*, 3(4): 236-250.
- Sayyadzadeh G., Esmaeili H.R. 2020. *Oxynoemacheilus marunensis*, a new loach species from the Persian Gulf basin with remarks on *O. frenatus* (Teleostei: Nemacheilidae). *Zootaxa*, 4885(2): zootaxa-4885.
- Sayyadzadeh G., Teimori A., Esmaeili H.R. 2019. *Paraschistura kermanensis*, a new stone loach species from southeastern Iran (Teleostei: Nemacheilidae). *Zootaxa*, 4638(4): 571-583.
- Seçer B., Mouludi-Saleh A., Çiçek E., Sungur S. 2020. Morphological flexibility of *Oxynoemacheilus seyhanensis* in different habitats of Turkish inland waters: A case of error in describing a poulations as distinct species. *Iranian Journal of Ichthyology*, 7(3): 258-264.
- Zelditch M., Swiderski D., Sheets D.H., Fink W. 2004. *Geometric morphometrics for biologists: A primer*: Elsevier Academic Press. Waltham, MA.

نحوه استناد به این مقاله:

مولودی‌صالح ع، ایگدری س، پورباقر ه، محمدی ش. ۱۴۰۱. بررسی تنوع ریختی جمعیت‌های جویبارماهی السا (*Oxynoemacheilus elsae* Eagderi, Jalili and Çiçek 2018) در رودخانه‌های حوضه دریاچه ارومیه با استفاده از روش ریخت‌سنجی سنتی و هندسی. نشریه پژوهش‌های ماهی‌شناسی کاربردی، ۱۰(۱): ۲۲-۲۸
<https://doi.org/10.22034/jair.10.1.21>

Mouludi-Saleh A., Eagderi S., Poorbagher H., mohammadi Sh. 2022. Investigation of morphological variation of *Oxynoemacheilus elsae* Eagderi, Jalili and Çiçek 2018 from rivers of the Urmia Lake basin using traditional and geometric morphometric methods. *Journal of Applied Ichthyological Research*, 10(1): 22-28.
<https://doi.org/10.22034/jair.10.1.21>

Investigation of morphological variation of *Oxynoemacheilus elsae* Eagderi, Jalili and Çiçek 2018 from rivers of the Urmia Lake basin using traditional and geometric morphometric methods

Mouludi-Saleh A¹, Eagderi S^{2*}, Poorbagher H², Mohammadi Sh³.

¹PhD student, Dept. of Fisheries, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Karaj, Iran

²Associate Prof., Dept. of Fisheries, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Karaj, Iran

³M.Sc. Dept. of Fisheries, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Karaj, Iran

Type:

Original Research Paper

<https://doi.org/10.22034/jair.10.1.21>

Paper History:

Received: 09-04-2021

Accepted: 28-09-2021

Corresponding author:

Eagderi S. Associate Prof., Dept. of Fisheries, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Karaj, Iran.

Email: soheil.eagderi@ut.ac.ir

Abstract

During 2018-2019, to study the morphological diversity of *Oxynoemacheilus elsae*, a total of 51 specimens were collected from the Godarchai, Barandozchai, Zarrinehrood and Mahabadchai rivers, Urmia Lake basin using electrofishing. From the collected samples, 22 morphometric characteristics were measured using a digital caliper with an accuracy of 0.1 mm. Also, in geometric morphometric (GM) method, the side of the samples were photographed, and 14 landmarks were digitized using tpsDig2 software. The extracted data were analyzed to understand morphological variation between the studied populations using multivariate analysis i.e. PCA, MANOCA /CVA and cluster analysis. The results showed a significant difference between the studied populations in terms of the morphological characters. In traditional method, there were significant differences in 10 traits between the studied populations. The main differences in GM method were related to the body and head depth, mouth position and caudal peduncle height. The observed morphological variations show the high adaptability of this species, especially in the pectoral fin length and body height traits with habitat adaptation.

Keywords: Loach, Morphometric, Urmia Lake basin, Phenotype plasticity.